

Михайло Лашко, Ірина Яковлева

«МОЄ ЩАСТЯ» МАРІЇ ЗАГІРНЬОЇ: СПРОБА ГЕНДЕРНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті аналізується автобіографічність та інтерпретується гендерна означеність поезії Марії Грінченко (Загірньої) «Моє щастя» (на основі не досліджених раніше спогадів Людмили Скрипник) у контексті розвитку «жіночого письма» початку ХХ ст.

Ключові слова: *Марія Грінченко, гендер, гендерна інтерпретація, фемінний текст, патріархальний дискурс.*

Однією з яскравих тенденцій сучасного українського літературознавства є перегляд творів класичної української літератури в контексті актуальних гендерних студій. Малодослідженими при цьому залишаються процеси формування фемінної комунікативної стратегії в межах класичного патріархального літературного канону.

Проблема гендерної інтерпретації художніх творів частково була предметом наукового розгляду в дослідженнях В. Агеєвої, Т. Гундорової, Н. Зборовської, С. Павличко, О. Забужко, Г. Улюри та ін. Проте вищезгадані дослідниці, розглядаючи власне жіноче письмо, залишають поза увагою його початки саме у сформованій згодом Ж. Лаканом ситуації «відсутності» жінки як у культурі загалом, так і у текстах того часу зокрема.

Вибір теми статті зумовлений тим, що творчість Марії Грінченко є яскравим прикладом поступового перетворення патріархальної культури, логічного під час переоцінки вартостей ситуації завершення епохи. Історіографічний аналіз свідчить, що сучасні вчені Л. Березівська, Н. Копиленко (Антонець), О. Неживий та М. Думанська більшою чи меншою мірою згадують Марію Грінченко у своїх дослідженнях. На окрему увагу заслуговують, безперечно, праці Л. Неживої, яка не лише упорядкувала та оприлюднила спогади та листи М. Грінченко, а й дослідила комплексно її життя і творчість у монографії «Марія Загирня: Літературний портрет» [4]. Проте літературознавчий аналіз творчості Марії Грінченко саме з позицій гендерних комунікативних стратегій досі лишається поза увагою дослідників.

Розподіляючи (за Е. Шовалтер) розвиток жіночої літератури та літературного фемінізму на три стадії (імітація панівної традиції; протест і спроби деконструкції патріархальних стандартів; пошуки власної ідентичності), можна

визначити, що твори Марії Грінченко є яскравим прикладом перехідного етапу між першою та другою стадіями.

Метою статті є спроба гендерної інтерпретації класичного, з точки зору патріархальної літературної традиції, твору М. Загірньої «Моє щастя» як прикладу гендерної самоідентифікації авторки в межах згаданого вище канону.

У численних спогадах, залишених сучасниками про родину Грінченків, Марія Грінченко постає втіленням класичного патріархального зразка жінки як дружини і матері, «вірним товаришем у всіх заходах і в багатьох важких і важких працях» — товаришем, що і на сьогоднішній день залишається в тіні свого чоловіка. Марія Грінченко — «дружина одного з найвизначніших наших письменників і діячів Бориса Грінченка», яка, «вийшовши заміж, щиро перейнялася ідеями свого чоловіка» [3, 213] і «стала помічницею і співробітницею в усіх літературних, громадських, видавничих та наукових справах» [5, 13] подвижника української ідеї.

До такого традиційного бачення постаті Марії Грінченко як талановитої, але «половини» Бориса Дмитровича значною мірою причетна і вона сама, бо, залишивши чимало спогадів про свого чоловіка, свій внесок у його подвижницьку працю зазвичай скромно замовчувала, залишаючись у тіні авторитетної постаті видатного просвітника і, за словами сучасників, не виказувала себе «нічим, крім честі бути дружиною Бориса Грінченка» [6]. На той час така ситуація аж ніяк не була нетиповою. Як зазначає з цього приводу Віра Агеєва, «критики любили особливо наголошувати на самотійності жінок-авторок, вказували на спонукальний вплив родини, батька, брата, чоловіка, на покровительство когось із мужчин-письменників. Без такої опіки входження в літературний світ, майже цілковито чоловічий, і публікація творів була, очевидно, зовсім неможливою» [1, 22].

Мабуть, Марія Миколаївна так і залишалася б, як і багато жінок того часу, «додатком» та «половиною», якби не спогади тих, хто жив й працював поруч із нею. І якщо про її ставлення до свого чоловіка можна дізнатися і з її власних спогадів, і зі спогадів сучасників, то власне сприйняття Марією Миколаївною себе як жінки — виключно через репресуючу призму патріархального суспільства — можна реконструювати, вивчаючи дуже обмежене коло свідчень сучасників та невелику кількість власне ліричних творів самої Марії Грінченко.

Одним із досі неопублікованих джерел, що поєднує в собі і спогади про Марію Грінченко, і коментар до одного з небагатьох її ліричних творів, і бачення її уже новим, більш емансипованим поколінням, є «Згадки про М.М. Грінченко» письменниці та вчительки Л. Скрипник, яка, на жаль, залишилася невідомою для нас, але її рукопис дійшов до наших днів, зберігшись у фондах Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України [2].

У спогадах Л. Скрипник розповідає про своє спілкування з Марією Миколаївною Грінченко після смерті Бориса Дмитровича, коли молоді студентки педагогічних курсів «по черзі ходили з нею на Байкове кладовище», вважаючи «за честь і обов'язок супроводжувати М. М. в цих сумних відвідинах» [2]. На сторінках «Згадок» авторка характеризує Марію Грінченко «як матір і жінку виняткової працездатності із великою силою волі, з різко окресленим характером, з надзвичайним відчуттям відповідальності за працю, яку добровільно взяла на себе», жінку з витонченим художнім смаком, «яка могла створити затишність і красу, це відчувалось навіть у розставленому посуді» та як жінку, що вміла «сполучати ученість з домовитістю і зберігати ніжні і лагідні прикмети жіночі» [2].

Нижче наводимо уривок, що яскраво характеризує і саму Марію Грінченко як особистість, і сприйняття нею суто жіночого досвіду, а саме її коментар до власного вірша «Моє щастя» (вочевидь, прочитаного Л.Й. Скрипник у впорядкованій І. Франком антології української лірики «Акорди» (1903)):

«Одного разу на початку мого знайомства з М. М. зо мною стався прикрий випадок. Прийшла я провідати М. М. та мала зайти й до Пріси й Марусі — товаришок, які жили в неї.

В гуртках молоді тоді часто сперечались в питаннях кохання, шлюбу, родини, подружньої етики і т.і. Так ото й мені хотілось з кимсь порозмовляти, бо прочитала віри:

*Моє щастя ти в мене украла
І глузуєш із мене... Дарма!
Йому щастя даєш ти й для тебе
Слів докірливих в мене нема.*

.....

*Тільки ж знай, коли ти нещасливим
Його зробиш на мить на одну, —
О, я серцем своїм те почую
І тоді... я тебе прокляну.*

М. Загірня

Не застала дома товаришок, довше ніж слід затрималася у М. М., розговорила та тут і висловила свої, як молоде вино, що ще мусувало, юнацькі погляди на те, як я розумію цей уривок з вірша та і присуд вирекла: «Жінка, яка так ставиться до зради чоловіка і до тієї, що її щастя украла, ніщо інше, як рабиня, нижча порода серед жінок. Я б не так реагувала, та мене б і не зрадив би чоловік». Ще до того додала «авторитетно»: «Безперечно, цей вірш автобіографічний, написаний людиною, яка все це сама пережила».

В розпалі я не помітила, як сплотнола М. М. і ледве чутно промовила:

— Ні, це прояв вищого почуття до людини, ніж кохання. Так може почувати жінка тільки з вищою культурою чуття, яка поборолала інстинкт і набула імунітету проти ревності, — і зовсім тихо спитала. — Ви знаєте, хто цей вірш написав?

Тут я знов повелася, як дикунка:

— Якась Марія Загірня, — випалила, мов з мушкета.

Спаленіла М. М., оволодівши собою, промовила:

— Це я, — помовчавши, подала руку. — Приходьте завтра — поговоримо, а зараз ідіть, уже прийшла Пріся.

Не пам'ятаю, як я дійшла додому, тільки знаю, що до Пріси не заходила... Другого дня не пішла до М. М., не пішла і через тиждень» [2].

Як бачимо, наведений уривок зі спогадів демонструє не лише «відсутність» жінки в культурі (і навіть у власне жіночому тексті!) і бачення жіночого через призму чоловічого, але й бачення того ж жіночого досвіду наступним поколінням, яке уже демонструє перші (хоча й дещо наївні — як на сьогоднішній день) спроби деконструкції патріархату та рівноправної реконструкції культури жіночого. Варто зазначити, що саме ці спроби так само, як і подвижницька праця М. Грінченко, згодом стали підґрунтям і причиною проголошення фемінізації людської культури (себто власне фемінізму «другої хвилі») у другій половині ХХ ст.

Окреслена проблема, безумовно, потребує подальшого дослідження й може покласти початок вивчення творів класичного «патріархального» періоду як гендерного дискурсу, принципово відмінного від представленого в пізніших (або й сучасних авторці) класичних «жіночих» творах.

ДЖЕРЕЛА

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеєва. — К. : Факт, 2003. — 320 с.
2. Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. — НАНУ. — Ф. № 75. — Од. зб. 811.
3. Луговий О. Визначне жіноцтво України: історичні життєписи / О. Луговий. — К. : Дніпро, 1994. — 336 с.
4. Нежива Л. Марія Загірня: Літературний портрет : монографія / Л. Нежива. — Луганськ : Знання, 2003. — 170 с.
5. Неживий О. На ниві добротворення (До 135-річчя з дня народження Марії Загірньої) / О. Неживий, Л. Нежива // Дивослово. — 1998. — № 6. — С. 13–15.
6. Русова С. Наші визначні жінки: літературні характеристики-силуети / С. Русова. — Коломия : [б.в.], 1934. — 92 с. ; іл.
7. Шовалтер Е. Феміністична критика у пущі / Е. Шовалтер // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. — Львів : Літопис, 1996. — С. 512–530.

Лашко Михаил, Яковлева Ирина.

«МОЕ СЧАСТЬЕ» («МОЄ ЩАСТЯ») МАРИИ ЗАГОРНОЙ — ПОПЫТКА ГЕНДЕРНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

В статье анализируется автобиографичность и интерпретируется гендерная обозначенность стихотворения Марии Гринченко (Загорной) «Моє щастя» («Мое счастье») (на основе не исследованных ранее мемуаров Людмилы Скрипник) в контексте развития «женского письма» начала ХХ в.

Ключевые слова: М. Гринченко, гендер, гендерная интерпретация, феминный текст, патриархальный дискурс.

Lashko Mykhaylo, Yakovleva Iryna.

«MOIE SHCHASTIA» (“MY HAPPINESS”) BY MARIA ZAHIRNIA — ATTEMPT OF GENDER INTERPRETATION

This article analyses autobiography and interprets gender designations of M. Grinchenko's poem “Moye shchastya” (“My happiness”) (based on previously unpublished Liudmyla Skrypnyk's memoirs) in the context of development of “women's writing” at the beginning of the XX century.

Key words: M. Grinchenko, gender, gender interpretation, feminine text, patriarchal discourse.